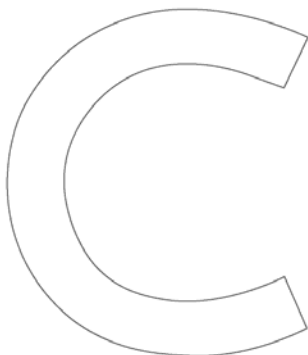
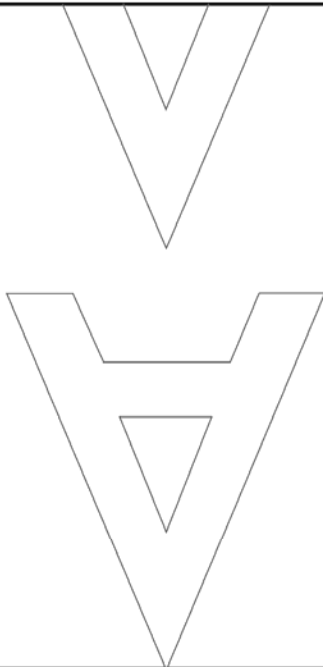


J. Rebergen



Inventariserend veld- onderzoek in het plangebied Bergeijk 'Molenakkers' (Noord- Brabant)

33 AACnotities
Januari 2007, versie 2.0, definitief



Inventariserend veldonderzoek in het plangebied Bergeijk 'Molenakkers' (Noord-Brabant)

opdrachtgever

Gemeente Bergeijk

auteurs

J. Rebergen

gecontroleerd door

C.W. Koot

redactie

C.L. Nyst

versie 2.0, definitief, Januari 2007

ISBN 978-90-77010-98-3

ISSN 1871-8523

Trefwoorden: esdek, Noord-Brabant, proefsleuven

Amsterdam Archeologisch Centrum

Universiteit van Amsterdam

Turfdraagsterpad 9

1012 XT Amsterdam

© AAC/Projectenbureau, Amsterdam 2007

inhoud

1	inleiding	4
2	onderzoeksgebied	5
2.1	ligging	
2.2	regionale archeologische context	
2.3	archeologische verwachting	
2.4	onderzoeksdoelen	
3	onderzoeksmethode	9
4	geologie	10
4.1	geologie en geomorfologie	
4.2	bodemopbouw	
5	onderzoeksresultaten	12
5.1	sporen en vondsten	
5.2	beantwoording van de onderzoeksvragen	
6	archeologische monumentenzorg	15
	literatuur	16
	bijlage 1: waarderingstabel	18
	bijlage 2: tabel vondstbeschrijving	19
	gebruikte afkortingen	20
	figuren	21

1 inleiding

Op 24 en 25 oktober 2006 heeft het Projectenbureau van het Amsterdams Archeologisch Centrum (AAC) van de Universiteit van Amsterdam (UvA) veldwerk verricht in het kader van het inventariserend veldonderzoek voor het plangebied Bergeijk – ‘Molenakkers’, gemeente Bergeijk (*fig. 1*). Aanleiding voor het onderzoek zijn de plannen van de Gemeente Bergeijk om op het plangebied nieuwbouw te realiseren. De bouw zal gepaard gaan met diepgaande bodemverstoring. Het bouwrijp maken, het aanleggen van de funderingen onder de kruipruimtes en de aanleg van ondergrondse kabels en leidingen gaan namelijk gepaard met een gemiddelde verstoring van 1,5 m onder het maaiveld. Deze bodemingrepen kunnen een bedreiging zijn voor eventueel aanwezige archeologische resten in de ondergrond.

Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de gemeente Bergeijk, tevens bevoegd gezag. Intern heeft het onderzoek de projectcode BK-MA-06 gekregen en het landelijke onderzoeksmeldingsnummer is 19386. Het onderzoek is uitgevoerd conform het vooraf opgestelde Programma van Eisen.¹

De administratieve gegevens van het onderzoeksterrein zijn:

Projectnaam	BK-MA-06
Provincie	Noord-Brabant
Gemeente	Bergeijk
Plaats	Bergeijk
Toponiem	Molenakkers
Kaartblad	57 B
X/y-coördinaten	152758/ 370129
OM-nummer	19386
Perioden en complextypen	Late-Middeleeuwen/ Nieuwe tijd
Omvang plangebied	Ca. 8000 m ²
Aard huidige inrichting	Braakliggend terrein

Op de website van het AAC/Projectenbureau staan een tijdsbalk met de in de archeologie gebruikte periodenindeling en een verklarende woordenlijst, zie www.aacprojectenbureau.nl.

¹ Besselsen/Koot 2006.

2 onderzoeksbied

2.1 ligging

Het plangebied ligt in de bebouwde kom van Bergeijk en wordt omsloten door de straten Molenakkers, Korenbloemstraat en Lavendelstraat (*fig. 1*). Binnen het plangebied zijn drie locaties te onderscheiden; de voormalige gemeentewerf (locatie I); de voormalige regenboogschool (locatie II) en het voormalige politiebureau (locatie III). Locaties I en II lagen op het moment van onderzoek braak; het voormalige politiebureau was nog aanwezig. De totale oppervlakte van het plangebied is circa 8000 m².

2.2 regionale archeologische context

Het onderzoeksterrein ligt in de gemeente Bergeijk. De archeologische geschiedenis van Bergeijk is niet een *terra incognita*, aangezien er al verscheidene onderzoeken zijn uitgevoerd. In de jaren '50 hebben ten noorden van het plangebied opgravingen plaatsgevonden waarbij diverse grafheuvels en urnenvelden zijn onderzocht.² In het centrum – ruim 200 m ten oosten van het plangebied - zijn op diverse plaatsen opgravingen geweest in de jaren '80 van de vorige eeuw. De toen blootgelegde sporen dateren van de late-10e eeuw/ vroege-11e eeuw tot aan de Nieuwe tijd. Sporen uit de Vroege-Middeleeuwen zijn daarbij dus niet aangetroffen. Het vermoeden is dat de vroeg-middeleeuwse bewoning zich op de noordelijker gelegen hoge gronden bevindt. In 2001 is in Bergeijk door het AAC/Projectenbureau een viertal archeologische onderzoeken uitgevoerd. Hierbij zijn aan de westzijde van Bergeijk (Waterlaat) sporen gevonden die dateren uit de IJzertijd en Late-Middeleeuwen.³ Meer in het centrum waren het voornamelijk sporen uit de Volle-Middeleeuwen.⁴ Ook tijdens deze onderzoeken zijn geen vroeg-middeleeuwse sporen aangetroffen.

ARCHIS II (de landelijke archeologische informatiebank van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten) laat zien dat binnen een straal van 1 km van het plangebied diverse waarnemingen zijn gedaan (*fig. 3*). Het gaat daarbij om sporen en vondsten uit het Neolithicum tot en met de Nieuwe tijd.

2.3 archeologische verwachting

De (fysisch-) geografische situering van streken in Noord-Brabant is van grote invloed op de gebruiks- en bewoningsgeschiedenis. Factoren die van invloed waren op de keuze van een gebied zijn de vruchtbaarheid van de grond, de verhouding tussen hoge, droge delen van het landschap en natte gronden, de nabijheid van wegen en vaarroutes en natuurlijk de afstand van gelijktijdige bewoning of verblijf. De locaties die hierbij het aantrekkelijkst waren om te bewonen en gewassen op te verbouwen, zijn de top en flanken van de dekzandplateaus, met voornamelijk grondwatertrap VI en VII, hoge enkeerdgronden (esdekken) en moderpodzolbodems.⁵ Rituele deposities wijken van dit patroon af. Deze worden, vooral die uit de Bronstijd, IJzertijd en Romeinse tijd, juist veelal teruggevonden in de nattere

² Modderman 1955.

³ Parlevliet/Flamman 2002a.

⁴ Parlevliet/Flamman 2002b en Visser/Flamman 2002.

⁵ Verwers 1998, 100.

delen van het landschap.⁶ Begravingen uit de Brons- en IJzertijd worden weer vaak op de flanken van de dekzandplateaus aangetroffen. Begravingen uit de Vroege-Middeleeuwen zijn moeilijk in het landschap te vatten.⁷

Naast bodemkundige kaarten kunnen historische kaarten een hulpmiddel zijn bij het uitspreken van een archeologische verwachting over een bepaald gebied. Hierbij zijn met name de kadasterkaart uit 1832 en de Chromotopografische Kaart des Rijks uit het begin van de 20e eeuw zeer bruikbaar.⁸ Uit archeologisch onderzoek in Noord-Brabant blijkt dat een groot deel van de kadastergrenzen en het verloop van het wegenpatroon, opgetekend in 1832, vaak een veel oudere oorsprong hebben en teruggaan tot de ontginningsperiode van het gebied vanaf de Volle-Middeleeuwen. Daarnaast blijken ook veel woonkernen en gehuchten die op de kaart van 1832 te zien zijn een oudere oorsprong te hebben. Deze gebieden waren zeker al in de 15e/16e eeuw bewoond, maar die bewoning kan zelfs een oorsprong hebben in de 12e eeuw.⁹

Aan de hand van het bovenstaande is een archeologische verwachting uit te spreken die specifiek is voor het onderzoeksgebied:

Het esdek waar het plangebied op ligt is vanaf de Late-Middeleeuwen als gevolg van akkerbouw ontstaan. Het biedt een goede bescherming voor de onderliggende archeologische waarden. Op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden is voor de bebouwde kom geen verwachting aangegeven; voor het gebied ten oosten en ten westen van het plangebied geldt een hoge archeologische verwachting.¹⁰ Hoewel dit deel van de bebouwde kom van Bergeijk niet is gewaardeerd op de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW), ligt het ingesloten tussen enkeerdgronden (essen). Dit is een eerste indicatie voor een hoge kans op de aanwezigheid van archeologische resten. Ervan uitgaande dat de dekzandrug doorloopt, geldt deze hoge verwachting ook voor het onderzoeksterrein. Hierop duidt ook de aanwezigheid van een dik esdek in de milieuboringen. Het kadastrale minuutplan geeft aan dat er in 1832 geen bewoning op het terrein aanwezig was. Het akkercomplex ingesloten tussen de huidige straten Ekkerstraat, Loo, Kleine Broekstraat, Burg en Molenakkers draagt de naam 'De Molenakker', verwijzend naar de 'Windmolen' (nu: Standerdmolen) ten westen van het onderzoeksterrein. De huidige straat Molenakkers heet dan 'Weg van Postel naar Bergeijk'.

Per periode ziet de archeologische verwachting voor het onderzoeksterrein er als volgt uit:

- De archeologische verwachting voor de Oude- en Midden-Steentijd is voor het onderzoeksterrein niet eenvoudig te bepalen, omdat vindplaatsen uit deze perioden zich moeilijk laten lokaliseren. Uit het Paleolithicum en Mesolithicum zijn geen vondsten en sporen aangetroffen. Voor deze periode geldt een lage verwachting op het treffen van materialen en sporen, maar het mag zeker niet worden uitgesloten omdat er weinig inzicht is in de verspreiding van deze perioden op de dekzandruggen.
- De verwachting voor het Neolithicum is echter middelhoog. Dit is gebaseerd op waarnemingen ten zuiden van het plangebied. Hier zijn een Grand-Pressigny dolk (meldingsnr. 30454) en een (vuur)stenen bijl (meldingsnr. 30458) aangetroffen, die mogelijk grafgiften zijn geweest. De grafheuvels die ongeveer 600 m ten noordwesten van het onderzoeksterrein liggen, hebben als vroegst mogelijke datering het Late-Neolithicum (meldingsnrs. 31200, 31202, 31203, 31204, 31205, 34114). Het plangebied kan zowel sporen van grafheuvels herbergen als sporen van bewoning/huizen.
- De archeologische verwachting voor de Bronstijd is op basis van het verwachtingsmodel hoog. Ongeveer 400 m ten westen van het onderzoeksterrein bevindt zich –bij de eerder genoemde molen- een beschermd monument (AMK nr. 233, meldingsnr. 34114). Hier ligt een grafheuvel die

⁶ Ter Schegget 1999, 202.

⁷ Mondelinge mededeling F. Theuws.

⁸ NN 1832, Wieberdink 1989.

⁹ Mondelinge mededeling F. Theuws.

¹⁰ Provincie Noord-Brabant 2005.

mogelijk uit de Bronstijd dateert. Omstreeks 1835 zijn in de omgeving van de molen enkele grafheuvels afgegraven. Ook ten noordwesten van het plangebied zijn diverse grafheuvels en kringgreppels uit het Late-Neolithicum en de Bronstijd bekend (AMK-nrs. 5002,15893 en 15894, en meldingsnrs. 31200, 31202, 31203, 31204, 31205, 34119). Ten zuiden van het onderzoeksterrein zijn meldingen gedaan van een bronzen zwaard (meldingsnr. 34119) en een bronzen bijl (meldingsnr. 34120) uit de Late-Bronstijd. Een mogelijke grafheuvel ligt ten oosten van het onderzoeksterrein (meldingsnr. 34113).

- Op basis van verschillende vindplaatsen in de nabijheid van het onderzoeksterrein en vanwege de (waarschijnlijke) ligging van het terrein op een dekzandplateau is de archeologische verwachting voor de IJzertijd hoog. Ten zuidoosten van het onderzoeksterrein zijn namelijk nederzettingssporen uit de IJzertijd opgegraven (meldingsnr. 32754).
- De verwachting voor sporen uit de Romeinse tijd is eveneens hoog. Dit heeft te maken met het hierboven geschetste verwachtingsmodel. In de nabijheid van het plangebied zijn meldingen gedaan van scherven en twee munten uit de Romeinse tijd (meldingsnrs. 33202, 33213 en 44975).
- De archeologische verwachting voor de Vroege-Middeleeuwen is laag. In de directe omgeving van het onderzoeksgebied zijn geen sporen en vondsten uit de Vroege-Middeleeuwen bekend. Op basis van de geologische, geomorfologische en bodemkundige gegevens kunnen sporen uit deze periode niet worden uitgesloten.
- De verwachting voor de Volle-Middeleeuwen is middelhoog. Op basis van de geologische, geomorfologische en bodemkundige gegevens kan bewoning op de locatie worden verwacht. Het geraadpleegde historische kaartmateriaal geeft echter geen aanwijzingen voor bewoning, maar laat wel zien dat het gebied is geëxploiteerd. De verwachting voor nederzettingssporen is dan ook laag, maar voor sporen die wijzen op landgebruik is de verwachting hoog.
- Op grond van dezelfde argumenten als voor de Volle-Middeleeuwen is voor de Late-Middeleeuwen en Nieuwe tijd de verwachting voor nederzettingssporen laag en voor sporen die wijzen op landgebruik hoog. Er worden slechts sporen en vondsten verwacht die in verband staan met de landbouw en de inrichting van het terrein. Deze verwachting is afgeleid uit de kadasterkaart van 1832, waarop geen bewoning te zien is, en op de aanwezigheid van een dik esdek, dat vermoedelijk vanaf de Late-Middeleeuwen is ontstaan.

2.4 onderzoeksdoelen

Het onderzoek was in eerst instantie gericht op het vergaren van de meest basale informatie die nodig was om uitspraken te kunnen doen over het archeologische potentieel van het terrein en de waardering van eventuele vindplaatsen. In dit kader dienden de in de KNA¹¹ geformuleerde vragen (specificatie VS07) ten aanzien van de waardstelling van de op het terrein aangetroffen archeologie te worden beantwoord.¹² De waardstelling diende per vindplaats te worden bepaald. In aanvulling op de vraagstellingen met betrekking tot de waardstelling gelden voor het onderzoek de volgende specifieke onderzoeksvragen:

- Wat is de aard, omvang, kwaliteit en het ruimtelijk verloop van de archeologische sporen en sporenclusters?
- Uit welke periode dateren deze sporen en sporenclusters? En wanneer zijn de vindplaatsen weer in onbruik geraakt?
- Wat is de ruimtelijke relatie tussen de sporen en sporenclusters onderling en ten opzichte van de natuurlijke en antropogene omgeving?
- Wat is de datering van de archeologische vondsten en tot welke vondsttypen of vondstcategoriën behoren zij?

¹¹ NN 2005b.

¹² Zie bijlage 1. Waarderingscriteria en parameters bij een inventariserend veldonderzoek.

- Wat is de relatie tussen de eventueel aangetroffen vindplaatsen met vindplaatsen en vondstmeldingen uit de directe omgeving?
- Wat is de bodemopbouw en geologische opbouw van het plangebied?
- Hoe dik is het esdek op het terrein en van wanneer dateert dit?
- Is onder het esdek de oorspronkelijke bodem aanwezig? Als er een begraven A-Horizont is: is dat een zogenaamde akkerlaag? En zo ja, wat is de datering?
- Zijn er langs de straat Molenakkers sporen van bewoning uit de Late-Middeleeuwen en begin Nieuwe tijd?
- Is er onder het esdek de aanwijzing voor de aanwezigheid van een opgevuld ven, die dienstbaar kan zijn aan archeobotanisch onderzoek?
- In welke mate is het eerder geschetste specifieke verwachtingsmodel inderdaad op het terrein van toepassing? Indien de resultaten van het onderzoek sterk afwijken van de verwachte archeologische waarden, wat kan hiervan dan de reden zijn?

3 onderzoeksmethode

Het plangebied ligt verspreid over twee percelen, de locaties I en II van het puttenplan uit het PvE. De verspreiding van de proefsleuven op locatie I was grotendeels afhankelijk van twee locaties met verontreiniging op het perceel. Bij aanvang van het veldwerk zijn beide locaties gemarkeerd zodat de proefsleuven daarbuiten zouden vallen. Deze afpaling is ruimer uitgevallen dan aanvankelijk bedacht voor het puttenplan van het PvE. Dientengevolge is één van de proefsleuven naar het westen verlegd. De situering van de geplande werkput 1 is ook gewijzigd vanwege de aanwezigheid van een hek en een elektriciteitshuisje. Hiervoor in de plaats zijn de werkputten 6 en 7 aangelegd. Al met al zijn zeven proefsleuven gegraven van 4 m breed, met uitzondering van werkput 7 die niet meer dan 2 m breed is, en variërend in lengte van 12 m tot 25,5 m. De werkputten beslaan 504 m², wat gelijk is aan 6,3% van het oppervlak van het plangebied.

De sleuven zijn met een graafmachine laagsgewijs verdiept waardoor eventuele vondsten in vakken van 5 x 4 m konden worden verzameld. Het vlak is aangelegd in de bovenkant van de C-horizont. Sporen die in dit vlak zichtbaar werden zijn getekend op de vlaktekening in schaal 1:50. In elke werkput zijn vlakfoto's genomen en is een drietal profielkolommen gefotografeerd en getekend op schaal 1:20. De sporen zijn gecoupeerd ter bepaling van de aard, datering en de kwaliteit ervan. De coupes zijn gefotografeerd en een aantal is eveneens getekend op schaal 1:20. Er zijn geen grondmonsters genomen voor ecologisch onderzoek, omdat geen van de sporen als archeologisch relevant is te beschouwen.

Op het AAC is de kleine hoeveelheid schervenmateriaal gewassen en beschreven, de veldtekening gedigitaliseerd in MapInfo en zijn verzamelde gegevens van de sporen en vondsten ingevoerd in het databaseprogramma PIP. Vervolgens zijn de onderzoeksresultaten geanalyseerd en verwerkt in deze notitie. Na afsluiting van het onderzoek worden alle onderzoeksdata en het vondstmateriaal overgedragen aan het provinciaal depot van Noord-Brabant.

4 geologie

4.1 geologie en geomorfologie

Het onderzoeksgebied maakt deel uit van het Noord-Brabantse dekzandgebied (zie *fig. 2*). Dit dekzand werd afgezet in de laatste fase van het Pleistoceen, het Weichselien (circa 120.000 - 10.000 jaar geleden). Het dekzandgebied kenmerkt zich door een opeenvolging van dekzandruggen, die door depressies, vlakten en beekdalen van elkaar worden gescheiden. In Bergeijk vormt de waterloop de Keersop een belangrijk beekdal. In het Holoceen vonden er geen belangrijke natuurlijke wijzigingen van het laatste pleistocene reliëf plaats. Wél werd de bodem in deze periode in toenemende mate door de mens beïnvloed. Dit is voornamelijk zichtbaar in de esdekken die het resultaat zijn van eeuwenlange beakkering en bemesting.

Het plangebied Molenakkers bevindt zich op een dekzandrug, waarvan de bodem bestaat uit dikke eerdgrond. De bebouwde kom van de gemeente Bergeijk is weliswaar niet gekarteerd; ten westen en ten oosten ervan toont de bodemkaart een dikke eerdgrond. Op basis van de milieukundige boringen kan worden geconcludeerd dat in het plangebied sprake is van een esdek met een dikte van maximaal 1,50 m. De NAP-hoogte van het maaiveld is ongeveer + 31,20 m NAP voor locatie I en + 30,70 m NAP voor locatie II. De grondwatertrap ten oosten en westen van het bebouwde en niet-gekarteerde terrein behoort tot klasse VII.¹³

4.2 bodemopbouw

Op locatie I en in werkput 5 van locatie II is de bodem van het terrein opgebouwd uit vier lagen. Van beneden naar boven zijn de volgende lagen onderscheiden:

- **Laag 4**, (S₃) het middengeel zand van de C-horizont. In dit gele zand waren in werkput 2 en 7 vrij veel donkere, halve maanvormige plekken zichtbaar, licht tot donkerbruin van kleur, welke geïnterpreteerd kunnen worden als schopsporen. Als gevolg van de schopsporen is de top van het gele zand geroerd, wat onder meer ook blijkt uit de de potscherven die daaruit zijn verzameld in de werkputten 3 en 4.
De top van het gele zand schommelt tussen + 29,75 m en + 31,0 m NAP op locatie I en II.
- **Laag 3**, (S₂) het esdek dat vermoedelijk in de Late-Middeleeuwen of later is ontstaan.
De top daarvan reikt tussen + 30,60 en + 31,50 m NAP.
- **Laag 2**, (S₁) de bouwvoor van het esdek. Een donkergrijszwarte tot grijsbruine laag zand.
- **Laag 1**, een recente ophogingslaag van donkerbruingrijs en geel verrommeld grof zand met modern bouwpuin (baksteen, beton en plastic).

¹³ NN 2005a.

De dikte van het esdek is samengesteld uit laag 3 en laag 2 en schommelt tussen 50 en 150 cm, zodat in bodemkundige termen ook daadwerkelijke van een esdek mag worden gesproken. Het verschil in dikte van het esdek over het onderzoeksterrein is niet een oorspronkelijk verschil, maar is veroorzaakt door de mate van verstoring van de top van het esdek door recente activiteiten.

De overige werkputten op locatie II (werkput 1 en 2) laten eenzelfde bodemopbouw zien. Het esdek ontbreekt hier echter door recente verstoring (laag 1) welke veroorzaakt is door de aanwezigheid en de sloop van de voormalige Regenboogschool.

Een indruk van de opbouw van de bodem wordt gegeven door figuur 5.

5 onderzoeksresultaten

5.1 Sporen en vondsten

De zeven werkputten hebben zeventien sporen aan het licht gebracht (inclusief de vier lagen in de bodemopbouw). Hiervan zijn vier sporen een verzameling spit- of ploegsporen. Negen sporen zijn geïnterpreteerd als recente bodemingrepen. Opmerkelijk is het ontbreken van archeologische grondsporen, er zijn geen sporen van greppels, sloten, kuilen of paalgaten aangetroffen. Figuur 3 biedt de overzichtstekening van dit inventariserend veldonderzoek.

Op locatie I heeft in de jaren '50 en '60 een metaalfabriekje gestaan dat vervolgens is gesloopt. De bovenste helft van de bouwvoor is vermengd met het bouwpuin, maar daaronder is de bruine enkeerdgrond van een esdek intact. Dit ongestoorde deel van het esdek bevat spikkels houtskool, fragmentjes baksteen en enkele scherven. De onderzijde van het esdek ligt direct op het gele zand, er is geen geleidelijke overgang doordat de B-horizont van een bodem voorafgaand aan het opwerpen van het esdek is bewaard gebleven. Deze waarneming leidt tot de conclusie dat deze waarschijnlijk aanwezig geweest zijnde B-horizont is vermengd met de onderkant van het esdek. Deze vermenging wordt onderschreven door de schopsteken die tot in het gele zand reikten. Als gevolg daarvan is ook de bovenkant van de C-Horizont geroerd, wat ook de verklaring is voor het aantreffen van enkele scherven in die toplaag. Twee van deze scherven, waaronder een van gedraaid, ruwwandig aardewerk, zijn waarschijnlijk in de Romeinse tijd te dateren. Tevens zijn verscheidende fragmenten van handgevormd aardewerk gevonden. De maakwijze en de verschijningsvorm wekken de indruk dat ze hebben toebehoord aan ijzertijdpotten. Vanwege het ontbreken van evident toegevoegde mineralogische magering lijken ze niet te dateren in de Late-Bronstijd, daarvoor is het aardewerk waarschijnlijk ook te dikwandig. Alle scherven tonen bovendien een geoxideerd oppervlak terwijl een gereduceerd oppervlak niet ongewoon is in de Late-Bronstijd.

De onderkant van het esdek is intact ter hoogte van de werkputten 3 en 4. De twee noordelijke werkputten 6 en 7 tonen behalve een veel meer gemengde bouwvoor ook sporen van grondverstoringen tot in laag 4, getuige de afdruk van een getande bak van een graafmachine. De drie sporen van mogelijke kleine kuilen in werkput 5 zijn waarschijnlijk dieper reikende sporen van een keerploeg.

Op locatie II bevat de bouwvoor ook veel recent bouwpuin.

Late-Middeleeuwen – Nieuwe tijd

De oorsprong van het esdek (S2) stamt vermoedelijk uit de Late-Middeleeuwen. De oudste scherven in het esdek dateren uit de 12e – 13e eeuw. Het kan enige tijd hebben geduurd voordat het aardewerk, waartoe die scherven behoren, is afgedankt en in het afval raakte waarmee de akker in de Late-

Middeleeuwen is verrijkt en opgehoogd. Het valt op dat na de 16e/17e eeuw de es niet meer is opgehoogd met huiselijk afval, want bijvoorbeeld fragmenten aardewerk of baksteen zijn niet gevonden in spoor 2 (esdek) en 1 (bouwvoor).

Het is bekend dat de dekzandplateaus vanaf de Late-Middeleeuwen op grote schaal zijn beakkerd. Het is dus waarschijnlijk dat ook dit esdek in die periode is ontstaan. Binnen het esdek bevonden zich geen sporen van plaggen. In werkputten 1, 5 en 7 zijn in de laag direct onder het esdek (rijen) halvemaanvormige sporen aangetroffen. Deze waren in beide werkputten west-oost georiënteerd en zijn geïnterpreteerd als schopsporen behorende bij de onderkant van het esdek (zie ook fig.6).

Recente sporen

Bovenop de bouwvoor (laag 2) is op beide locaties een recente ophogingslaag geconstateerd (laag 1) van gemiddeld 30 cm dikte. Deze laag bestond uit donkerbruingrijs en geel verrommeld grof zand met recent bouwpuin. De in het vlak zichtbare sporen waren veelal recent te noemen. Zo bestonden deze sporen bijvoorbeeld uit scherpe vierkante sporen met bouwpuin en sporen van een getande bak.

5.2 onderzoeksvragen

Terugkomend op de voorafgestelde onderzoeksvragen, kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

- Wat is de aard, omvang, kwaliteit en het ruimtelijke verloop van de archeologische sporen en sporenclusters?

Er zijn, naast de recente verstoringen, twee typen sporen aangetroffen, te weten grondlagen en schopsporen. De schopsporen zijn waarschijnlijk gerelateerd aan de grondverbeteringen die ten behoeve van de landbouw op dit terrein hebben plaatsgevonden. Het bodemprofiel bestaat van beneden naar boven uit het gele zand van de C-horizont, onder een bruine enkeerdgrond, onder de bouwvoor. De bouwvoor kan aanzienlijk verstoord en deels opgehoogd zijn door sloop van de meest recente verbouwing en vergravingen. In het algemeen mag worden gesteld dat de onderzijde van het esdek is bewaard gebleven op locatie I, terwijl de bodemopbouw op locatie II van het onderzoeksterrein grotendeels verstoord is.

In de proefsleuven zijn geen archeologische sporen aangetroffen. Aangezien de opbouw van de onderzijde van de bruine enkeerdgrond op het westelijke perceel, Locatie I, ongeschonden is, is de afwezigheid van archeologische grondsporen te verklaren als de afwezigheid van evidente archeologische vindplaatsen zoals nederzettingsterreinen en grafvelden.

- Uit welke periode dateren deze sporen en sporenclusters? En wanneer zijn de vindplaatsen weer in onbruik geraakt?

Het esdek stamt waarschijnlijk uit de Late-Middeleeuwen of later. De oudste scherven uit het esdek dateren uit de 12e – 13e eeuw. Het kan enige tijd hebben geduurd voordat het aardewerk waar die scherven toebehoren, is afgedankt en in het afval raakte waarmee de akker in de Late-Middeleeuwen is verrijkt en opgehoogd. Het valt op dat na de 16e/17e eeuw de es niet meer is opgehoogd met huiselijk afval, want bijvoorbeeld fragmenten aardewerk of baksteen zijn niet gevonden in spoor 2 (esdek) en 1 (bouwvoor). Tot halverwege vorige eeuw is het onderzoeksterrein echter akkerland geweest, waarna het is bebouwd.

- Wat is de ruimtelijke relatie tussen de sporen en sporenclusters onderling en ten opzichte van de natuurlijke en antropogene omgeving?

Gezien het ontbreken van sporen is deze vraag niet relevant.

- Wat is de datering van de archeologische vondsten en tot welke vondsttypen of vondstcategorieën behoren zij?

In de werkputten 3 en 4 zijn in de onderkant van het esdek en in de top van het gele zand zeventien scherven gevonden en één fragment vuursteen. Acht scherven dateren uit de Volle-middeleeuwen (11e t/m 13e eeuw), naast vijf scherven van handgevormd aardewerk. Het fragment vuursteen is een vijfzijdig brok zonder cortex, met veel windlak en afgeronde kanten. Twee zijden zijn geretoucheerd. Waarschijnlijk betreft het een fragment van paleolithisch werktuig, dat in secundaire context is aangetroffen.

- Wat is de relatie tussen de eventueel aangetroffen vindplaatsen met vindplaatsen en vondstmeldingen uit de directe omgeving?

Gezien het niet aantreffen van een vindplaats is deze vraag niet relevant.

- Wat is de bodemopbouw en geologische opbouw van het plangebied?

Het plangebied ligt op een dekzandrug.

Volgens de bodemkaart is er sprake van een esdek voor bijna het gehele plangebied. De bodemprofielen tonen aan dat het esdek deels intact is voor de Locatie I (het westelijke perceel) en dat er sprake is geweest van een bruine enkeerdgrond. Het esdek ligt direct op het gele zand van de C-horizont, waarvan de top beroerd is door schopsteken.

Op locatie II is de oorspronkelijke bodemopbouw zo goed als volledig verstoord. De bouwvoor is een recente mix van geel zand, bouwvoor en bouwpuin. De bouwvoor op locatie II is niet dikker dan 50 cm en bevat veel recent bouwpuin.

- Hoe dik is het esdek op het terrein en van wanneer dateert dit?

De bovenzijde van het esdek is aanzienlijk verstoord, waardoor het niet mogelijk is om de dikte daarvan te bepalen. Het esdek is vooral over een hoogte van ongeveer 0,7 m geconserveerd, maar in één profielkolom is een hoogte van 1,1 m gedocumenteerd. Gezien de scherven uit de onderzijde van het esdek is de datering op zijn vroegst uit de Volle-Middeleeuwen.

- Is onder het esdek de oorspronkelijke bodem aanwezig? Als er een begraven A-horizont is: is dat een zogenaamde akkerlaag? En zo ja, wat is de datering?

Deze situatie is niet aangetroffen.

- Zijn er langs de straat Molenakkers sporen van bewoning uit de Late-Middeleeuwen en begin Nieuwe tijd?

Er zijn geen archeologische sporen aangetroffen.

- Is er onder het esdek de aanwijzing voor de aanwezigheid van een opgevuld ven, die dienstbaar kan zijn aan archeobotanisch onderzoek?

Een dergelijk fenomeen is niet aangetroffen.

- In welke mate is het eerder geschetste specifieke verwachtingsmodel inderdaad op het terrein van toepassing? Indien de resultaten van het onderzoek sterk afwijken van de verwachte archeologische waarden, wat kan hiervan dan de reden zijn?

Het verwachte esdek is inderdaad op het plangebied aangetroffen. De lage verwachting voor de Volle-Middeleeuwen, Late-Middeleeuwen en Nieuwe tijd is inderdaad op het terrein van toepassing. Er zijn slechts sporen aangetroffen die in verband staan met landbouw.

De middelhoge en hoge verwachtingen voor de vroegere perioden bleken niet op het terrein van toepassing. Geconcludeerd mag worden dat het plangebied geen plaats heeft geboden aan menselijke activiteiten die een archeologische neerslag hebben in de vorm van grondsporen. Waarschijnlijk heeft het gebied altijd een lage activiteit gekend en is het voornamelijk gebruikt voor landbouwactiviteiten. Bekend is dat tot in de 19e eeuw hier geen bewoning maar een akkercomplex lag.

Archeologische Monumentenzorg

De bodemopbouw vertoont een restant van een esdek dat is gelegen op het gele zand van de C-horizont. De top van dit gele zand is geroerd door schopsteken en in deze geroerde laag zijn enkele scherven van prehistorisch aardewerk gevonden langs de westzijde van locatie I.

Het ontbreken van sporen zoals paalgaten, kuilen en greppels weerspiegelt een archeologische realiteit: in het plangebied zijn in het verleden geen activiteiten verricht die archeologische sporen hebben achtergelaten op de beakkering uit de Late-Middeleeuwen en Nieuwe tijd na. Dit wordt tevens bevestigd door het zo goed als ontbreken van vondstmateriaal, ook in de vorm van opspit.

De situering van de proefsleuven is zodanig en het onderzochte oppervlak zo ruim dat mag worden geconcludeerd dat het plangebied Bergeijk – ‘Molenakkers’ geen archeologische sporen bevat van nederzettingen en grafvelden.

Vanwege het ontbreken van anorganische en organische vondstmaterialen is de informatiewaarde van deze vindplaats gering. Een waardering van deze vindplaats conform de waarderings tabel van de KNA-bijlage IV resulteert in een score van 0. Het onderzoeksterrein bevat geen waardevolle, belangrijke archeologische vindplaats.

Vanuit het perspectief van de archeologische monumentenzorg is er geen reden voor aanvullende maatregelen vanwege de voorgenomen herinrichting en bouw op het plangebied. Hetgeen onverlet laat dat als onverhoopt toch archeologische sporen en/of vondsten zouden worden aangetroffen bij bouwwerkzaamheden op het terrein, deze dienen te worden gemeld bij het bevoegd gezag conform de Monumentenwet 1988 artikel 47.

literatuur

NN, 1832: Kadastrale minuutplannen in: www.dewoonomgeving.nl.

NN, 2005a: www.archis2.archis.nl.

NN, 2005b: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 2.2*, in: www.sikb.nl.

Bannenbergh, G.P.J., 1960: Vroege vondsten te Westerhoven, in: *Brabants Heem* 12, 56-60.

Bannenbergh, G.P.J., 1957: Merovingisch aardewerk in Noord-Brabant, in: *Brabants Heem* 9, 74-79.

Carmiggelt, A./Schulten, P.J.W.M., 2002: *Veldhandleiding Archeologie, Archeologie Leidraad 1*, College voor Archeologische Kwaliteit, Zoetermeer.

Parlevliet, M./Flamman, J.P., 2002a: *Archeologisch onderzoek op het toekomstige bedrijventerrein 'Waterlaat 5', gemeente Bergeijk*. Amsterdam (AACpublicaties 11).

Parlevliet, M./Flamman, J.P., 2002b: *Aan de rand van Berga. Archeologisch onderzoek op het voormalige volkstuincomplex ten noorden van zorgcentrum 'St. Joseph', gemeente Bergeijk*. Amsterdam (AACpublicaties 13).

Provincie Noord-Brabant, 2005: *Cultuurhistorische Waardenkaart Noord-Brabant*, te raadplegen op www.chw.brabant.nl.

Schegget, M. ter, 1999: Late Iron Age human skeletal remains from the river Meuse at Kessel: a river cult place?, in F. Theuws/ N. Roymans (eds.), *Land and Ancestors. Cultural dynamics in the Urnfield periode and the Middle Ages in the Southern Netherlands*, Amsterdam, 199-240.

Theuws, F./ Verhoeven, A.A.A./ Van Regteren-Altena, H.H., 1988: *Medieval Settlement at Dommelen, Amsterdam* (IPP-publicatie 564).

Verwers, W.J.H., 1998: *North Brabant in Roman and Early Medieval Times: Habitation History*, Amersfoort.

Visser, M.E./J.P. Flamman, 2003: *Inventariserend veldonderzoek op de 'Sengerswei', gemeente Bergeijk. Het uitbreidingsterrein van het gemeentehuis*. Amsterdam (AACpublicaties 15).

Wieberdink, G.L., 1989: *Historische Atlas Noord-Brabant. Chromotopografische Kaart des Rijks 1:25.000*, Haarlem.

gebruikte afkortingen

AAC	Amsterdams Archeologisch Centrum van de Universiteit van Amsterdam
ARCHIS	Archeologisch Informatiesysteem
PvE	Programma van Eisen
IKAW	Indicatieve Kaart Archeologische Waarden
IVO	Inventariserend veldonderzoek
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
NAP	Normaal Amsterdams Peil
PIP	Projectenbureau Invoerprogramma
CvAK	College voor de Archeologische Kwaliteit (tegenwoordig SIKB)
SIKB	Stichting infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer
UvA	Universiteit van Amsterdam

Bijlage 1: Waarderingstabel

waarden	Criteria	parameters	antwoord	score	
Beleving	Schoonheid	Zichtbaarheid vanaf het maaiveld als landschapselement	n.v.t.	o	
		Vorm en structuur	n.v.t.		
		Relatie met omgeving	n.v.t.		
	Herinneringswaarde	Verbondenheid met feitelijke historische gebeurtenis	n.v.t.		
		Associatie met toegeschreven kwaliteit of betekenis	n.v.t.		
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	Aanwezigheid sporen	laag	o	
		Gaafheid sporen	nvt		
		Ruimtelijke gaafheid	nvt		
		Stratigrafie intact	nee		
		Mobilia <i>in situ</i>	n.v.t.		
		Ruimtelijke relatie tussen mobilia onderling	n.v.t.		
		Ruimtelijke relatie tussen mobilia en sporen	n.v.t.		
		Aanwezigheid antropogeen biochemisch residu	nee		
	Stabiliteit van de natuurlijke omgeving	nvt			
	Conservering	Conservering artefacten (metaal/overig)	n.v.t.		o
		Conservering organisch materiaal	nvt		
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	Bijzonder in vergelijking tot het aantal vergelijkbare monumenten (complextypen) van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde perioden binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld	Nee	o	
		Idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart	Nee		
	Informatiewaarde	Bijzonder in vergelijking tot opgraving/onderzoek van vergelijkbare monumenten binnen dezelfde archeoregio (minder/meer dan 5 jaar geleden; volledig/partieel)	Nee	o	
		Bijdrage aan recent en systematisch onderzoek in de betreffende archeoregio	Nee		
		Bijdrage aan recent en systematisch onderzoek van de betreffende archeologische periode	Nee		
	Ensemblewaarde	Passend binnen vastgesteld onderzoeksprogramma van universitair instituut, ROB of anderen	nee	o	
		Synchrone context (voorkomen van monumenten uit dezelfde periode binnen de microregio)	Diachrone context (voorkomen van monumenten uit opeenvolgende perioden binnen de microregio)		Nee
			Landschappelijke context (fysisch- en historisch-geografische gaafheid van het contemporaine landschap)		Nee
			Aanwezigheid van contemporaine organische sedimenten in de directe omgeving		Nee
			Kenmerkendheid voor een bepaald gebied en/of periode		Nee
	Representativiteit	Het aantal vergelijkbare monumenten van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld en waarvan behoud is gegarandeerd	Nee	o	
		Idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart	nee		

Bijlage 2: vondstbeschrijvingstabel

vnr	Spnr.	subnr	omschrijving	Datering
1	2	1	Ooraanzet van kan, gedraaid, witbakkende klei, Andenne-achtig	12e – 13e eeuw
		2	Wandscherf, gedraaid, roodbakkende klei, bruine glazuur aan binnen- en buitenkant	Laat-middeleeuws en Nieuwe tijd
2	2	1	Wandscherf, gedraaid, witbakkende klei, ruwwandig	Romeinse tijd
		2	Bodemscherf, handgevormd, weinig zand- en potgruismagering	Midden-IJzertijd – aanvang Romeinse tijd
		3	Wandscherf (schouder), handgevormd, weinig zand- en potgruismagering	Midden-IJzertijd – aanvang Romeinse tijd
3	3	1	Wandscherf, gedraaid, roodbakkend, binnenkant spikkel glazuur	Laat-middeleeuws en Nieuwe tijd
		2	Randscherf, handgevormd, eenledig, tot rand besmeten, potgruismagering	Vroege-IJzertijd – Midden-IJzertijd
		3	Wandscherf, handgevormd, potgruismagering	Midden-IJzertijd – Late-IJzertijd
		4	Brok verbrande klei	
4	3	1	Wandscherf met ooraanzet, gedraaid, roodbakkende klei, binnenkant groen-bruine glazuur, buitenkant spikkels bruine glazuur	Laat-middeleeuws en Nieuwe tijd
5	3	1	Wandscherf, grijsbakkende klei	12e – 13e eeuw
		2	Randscherf, handgevormd, minimaal 2-ledig, weinig zand- en potgruismagering	Midden-IJzertijd – Late-IJzertijd
		3	Wandscherf, handgevormd, potgruismagering	Midden-IJzertijd – Late-IJzertijd
		4	Vuursteen, brok met negatieven van afslagen, veel windlak, afgeronde kanten	paleolithisch
6	2	1	Wandscherf, grijsbakkend aardewerk, glad oppervlak aan binnen- en buitenkant	12e – 13e eeuw
7	2	1	Wandscherf, grijsbakkende klei met bruin oppervlak aan binnen- en buitenkant, proto-steengoed	12e – 13e eeuw
8	2	1	Wandscherf, grijsbakkend met bruin oppervlak, buitenkant glazuur	Laat-middeleeuws en aanvang Nieuwe tijd

Figuren



Fig. 1 *Ligging van het plangebied in Bergeijk. Inzet: ligging van Bergeijk in Nederland.*

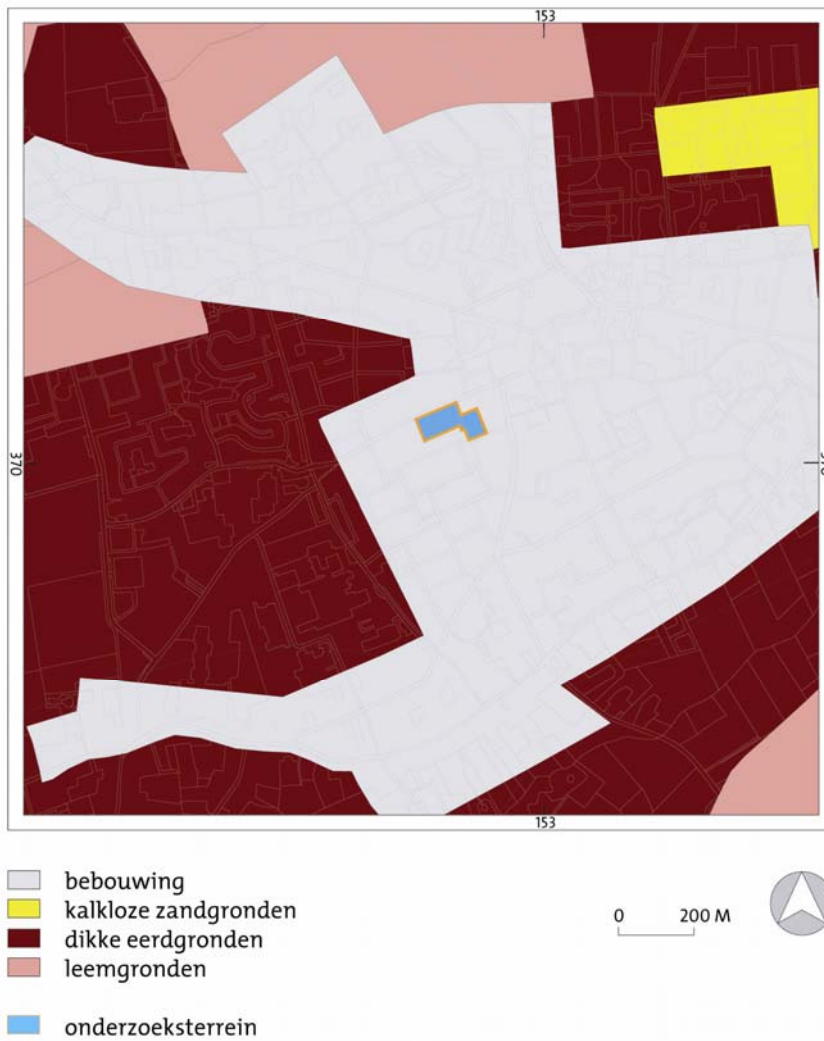


Fig. 2 Bodemkaart van het onderzoeksgebied.

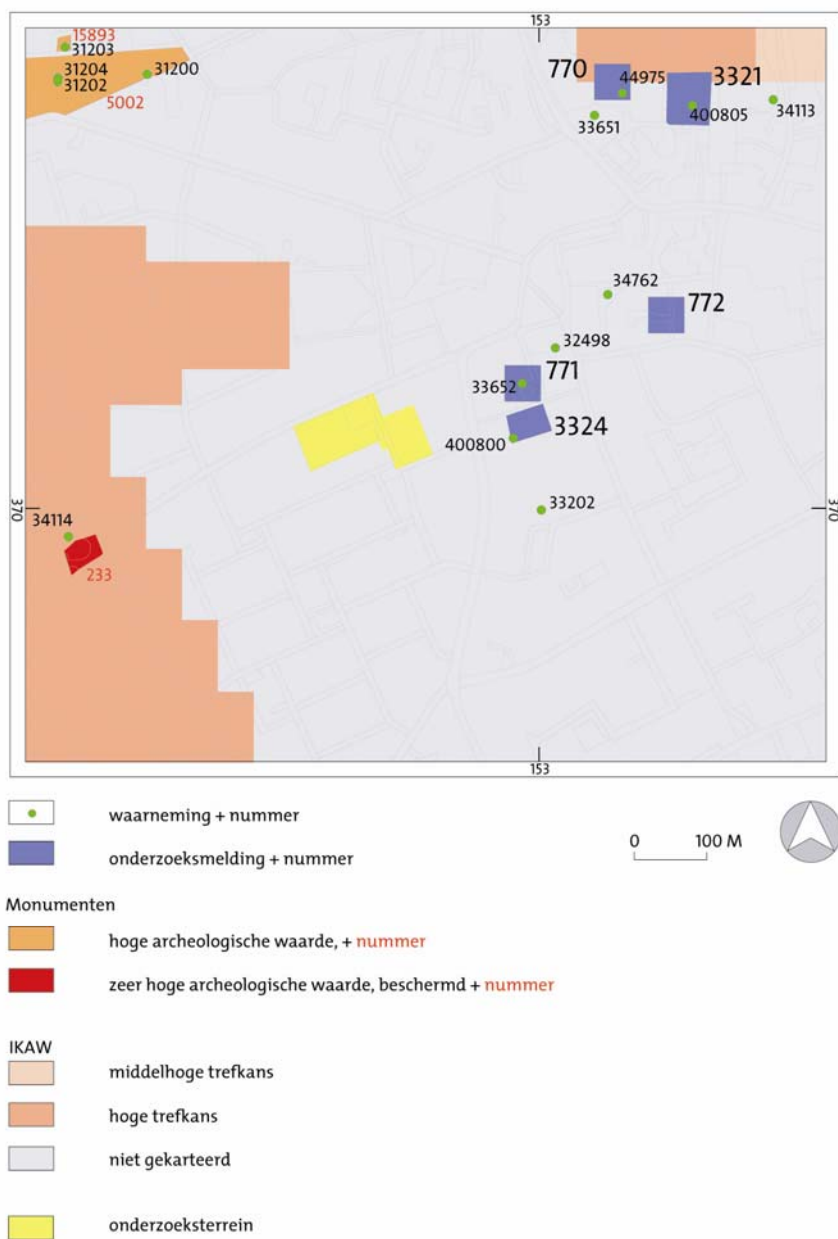


Fig. 3 Alle ARCHIS-meldingen in een straal van 1 km rondom het plangebied 'Molenakkers'.

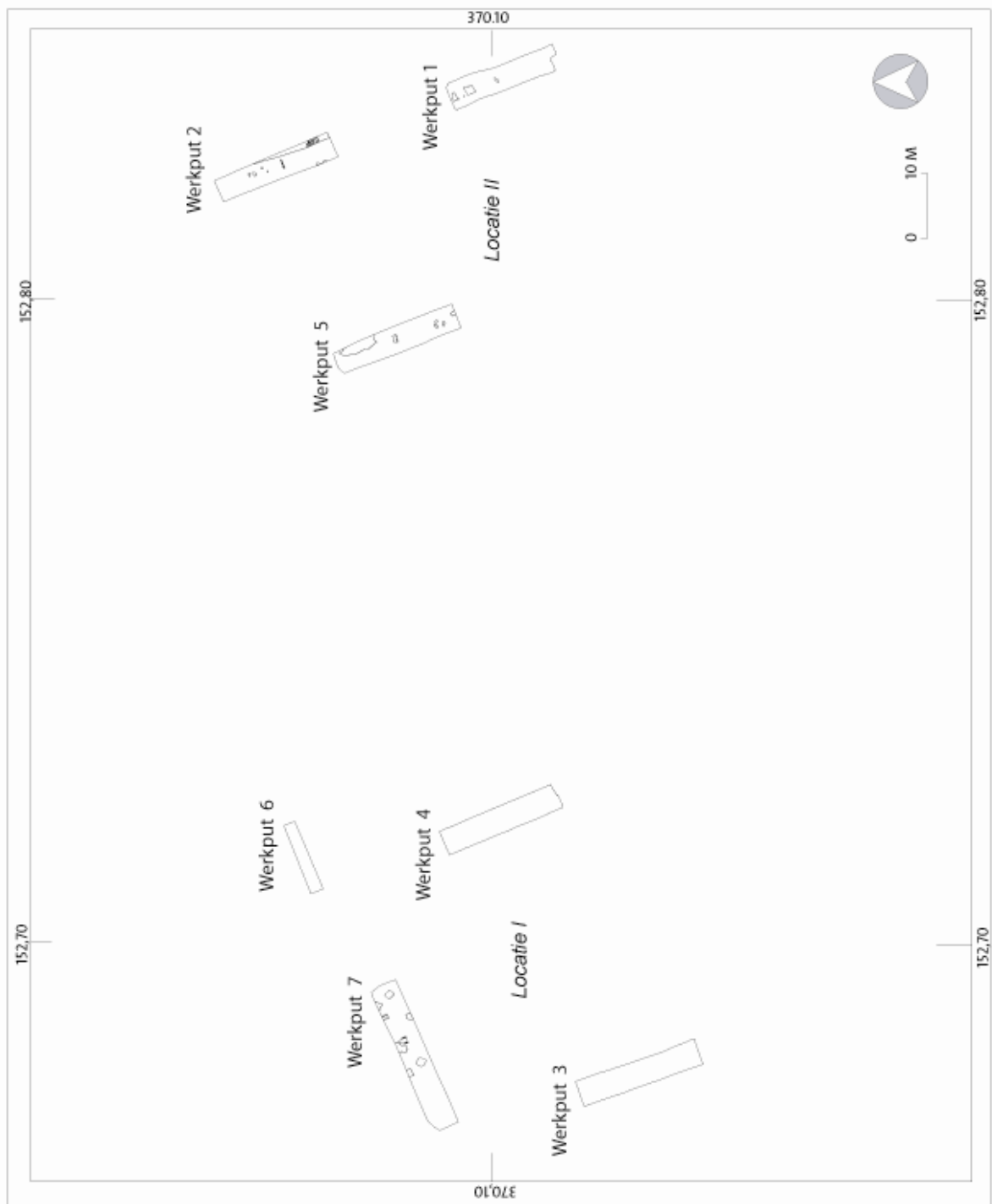


Fig. 4 Alle-sporenkaart van het plangebied 'Molenakkers'



*Fig. 5 Bodemprofiel in proefsleuf 1 (links, locatie II) en proefsleuf 3 (rechts, locatie I) in het plangebied Bergeijk-
'Molenakkers'. De foto links toont de gemengde bouwvoor die direct op het gele zand van de C-horizont ligt. Op
de rechterfoto is een dikkere bouwvoor te zien, die vanaf het maaiveld tot ongeveer halverwege is verstoord
door menging met bouwpuin, daaronder ligt de intacte onderzijde van het esdek (bruine enkeerdgrond).*



*Fig. 6 Links een foto van een deel van het vlak van werkput 2 (locatie II) met zicht op de spit- en ploegsporen en
rechts de vergravingen in de C-horizont van werkput 6 (locatie I).*